

İdeolojinin Tarih Yazıcılığına Etkisi Abbas Örneği

Mehmet Azimli*

Burada siyer kaynaklarında Hz. Peygamber'in amcası Abbas b. Abdulmuttalib'in hayat hikayesinin anlatıldığı bölümlerindeki mübalağalara değinmek istiyoruz. Bilindiği gibi klasik siyer yazarlarının büyük yoğunluğu Abbasi dönemde yaşamış yazarlardır. Bu durum hadis müellifleri için de geçerlidir. Aynı sebeple Abbasi halifelerinin dedesi olan Hz. Abbas hakkındaki rivayetlere dönemin siyasi gücünün etkisi muhtemeldir.

İslam Öncesi Abbas

Olayların aktarımına Hz. Peygamber'in doğumu öncesinden başlamak istiyoruz. Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın kurban edilmesi olayında Abbas'ın, kardeşi Abdullah'ı babasının ayağı altından -tam boğazlanacakken- çekip aldığı, bu esnada yüzünün çizildiği ve bu izi ölünceye kadar yüzünde taşıdığı kaydedilir.¹ Halbuki bu kurban olayı sırasında Abbas'ın 2 yaşlarında, Abdullah'ın da 25 yaşlarında olduğu bilinen bir gerçektir.² Bu rivayet, Abbasilerin sonraki yıllarda devamlı şekilde Alioğullarına söyledikleri "*siz ezildiniz biz sizi kolladık*" tarzındaki sözlerini akla getirmektedir.³

* Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Çorum/TÜRKİYE, mehmetazimli@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0691-0879 DOI: 10.37879/9789751749987.2022.13

1 Halebi, *İnsan'ul-Uyun*, Mısır trz. I, 42.

2 İbn Sad, *et-Tabakatul-Kübra*, Beyrut 1985, I, 99. a

3 Abbasilerin bu tür düşüncelerine bir örnek olması için Ebu Cafer Mansur'un Alioğullarından isyan eden Muhammet en-Nefsu'z-Zekiyye'ye hitaben, gönderdiği mektuptaki şu ifadeler önemlidir: "Emeviler sizi her yerde ezdiler, öldürdüler, esir ettiler. Bundan dolayı biz ayaklandık. Sizin için uğraştık. Onlara sert davrandık. Ebu Talib ailesini doyurduk (Dedesi Abbas'ı kastediyor). Yine hacılara su içirme işini Allah bize tevdi etti." (Abbas'da bulunan hacılara su içirme görevi olan sikaye görevini kastediyor) dedi. Taberi, *Tarihul-Ümem ve'l-Mülük*, Mısır trz., IV, 432; geniş bilgi için Bk. Azimli, X. yüzyıla kadar Şii Karakterli Hareketler, 48 vd.

Abbas ile ilgili rivayetler, Hz. Peygamber'in doğumu sırasındaki olaylarda da görülür. Hz. Peygamber, doğunca konuşmakla birlikte beşikteyken ay ile konuşmuş, ağlamaması için elini nereye hareket ettirirse, ay o tarafa giderek onu avutmuştur. Rivayetlere göre; Abbas'ın İslamiyet'ten sonra Müslüman olmasına sebep olan olayın bu manzarayı seyretmesi olduğu aktarılır.⁴ Hz. Peygamber doğduğu sırada ancak 3 yaşlarında olan⁵ Abbas'ın olayı fark edip birçok insanın fark edememesi ve üç yaşlardaki bir çocuğun bunları hatırlayıp Müslüman olması bu tür rivayetlerin uydurma olduğunu açıkça göstermektedir.⁶ Bu tür rivayetler, çocuklardan ilk iman eden şahsın Hz. Ali olması gerçeğini⁷ bastırmaya yönelik bir Abbasi propagandası olmalıdır. Ayrıca Abbas'ın neden İslam gelince değil de 20 yıl geçtikten sonra Müslüman olduğunu da düşünmek gerekir.

Haşimoğullarının Abdulmuttalib'ten sonra Mekke'deki etkinliğini kaybetmelerindeki temel sebeplerden birinin Abbas'ın cimriliği olduğunu söylersek abartmış olmayız. Abdulmuttalib'ten sonra Haşimoğullarında lider konumundaki Ebu Talib, Abbas'a nispetle fakir bir kimse idi. Abbas, Ebu Talib'ten Rifade ve Sikaye görevlerini borç alacağına karşılık olarak devralmıştı.⁸ Ancak bütün bunlara rağmen Mekke liderliği için zengin ve cömert birinin olması gerekiyordu. Bu zenginlik Abbas'da vardı, ancak o malını harcamaktan korkan biriydi. Bu da Haşimoğulları'nın Mekke'deki etkinliğine zarar verdi. Fakat onun bu durumu siyer kaynaklarına net olarak yansıtılmamıştır.⁹

Hz. Peygamber'in 35 yaşlarında Kabe tamiri sırasında Abbas ile birlikte taş taşıırken vücudunu acıtmaması için elbisesini çıkarması, çıplak olarak taş taşıırken yere düşmesi ve uyarılması aktarılır.¹⁰ Bu anlatım tarzı Mekke'deki iki saygın tüccara -Hz. Peygamber ve Abbas- yakışmayacak bir anlatım tarzıdır. olayı anlatan Abbas'ın bu sözü sanki onun Hz. Peygamber'e nasıl

4 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut 2005, II, 222.

5 İbn Sad, IV, 5.

6 Mehmet Özdemir, "Peygamberlik Öncesinde Bir İnsan Olarak Muhammed b. Abdillab", *Cahiliyye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed*, ed. Ahmet Yaman, Ankara 2007, 127.

7 Belazuri, *Ensabu'l-Eşraf, Dımeşk*, 1997, I, 130.

8 İbnü'l-Esir, el-Kamil, Beyrut 1995, II, 23; Abbas hakkında aşırı zengin, Ebu Talib hakkında da aşırı fakir olduğuna dair rivayetlerin Abbasilerin eskiden beri Alioğullarına karşı "Biz sizi hep kolladık, besledik" şeklindeki başa kakmaları ile uyumlu olmasını da düşünmek gerekir. Bk. Caetani, *İslam Tarihi*, çev. Hüseyin Cahit, İstanbul 1924 I, 371.

9 Muhammed Hüseyin Heykel, Hz. Muhammed'in Hayatı, çev. Vahdettin İnce, İstanbul 2000, I, 177.

10 İbn İshak, 56.

yakın biri olduğuna vurgu yapmak için aktarılmış olmalıdır ve bu noktada Abbas'ın geç Müslümanlığına da dikkat etmek gerekir.

Mekke Döneminde Abbas

Siyerciler, Abbas'ı Mekke dönemindeki Müslümanlar arasında sayarlar.¹¹ Esasen o, ilk günden itibaren İslam'ı yakından gözleyen ve akrabalarına yaptığı ilk davette davetliler arasında bulunup Hz. Peygamber'in "*ben kimseyi kurtaramam*"¹² şeklindeki uyarılarına muhatap olmasına rağmen Mekke fethine kadar İslam'a girmeyen birisidir.¹³ Ancak Mekke dışından gelen dostlarına Hz. Peygamber ve İslam hakkında detaylı bilgiler verebilmektedir. Nitekim Yemenli tüccar bir arkadaşına Kabe'de namaz kılan Hz. Ali, Hz. Hatice ve Hz. Peygamber'in durumunu anlatmış,¹⁴ fakat Müslümanlığa girmemiştir. Bunun en önemli sebebi Abbas'ın pragmatik bir insan olmasıdır. O, kendisi ve ticareti açısından faydalı hale gelinceye kadar da dini durumunu değiştirmemiş, ancak Ebu Leheb'in yaptığı gibi kabile kurallarını çiğneyerek Hz. Peygamber'e düşmanlık da yapmamıştır.

Abbas'ın Mekke dönemi boyunca Müslümanları korumaya yönelik hiçbir tavrına rastlamıyoruz. Sadece Ebu Zer'in Müslümanlığı sırasında Mekkelilerin onu öldüresiye dövmeleri üzerine Ebu Zer'i kurtarmıştı. Bu kurtarıştaki sebebi de Mekkelilere hitaben şöyle açıklamıştı:

Yazıklar olsun size! Siz Ğıfar kabilesinden bir adamı öldürüyorsunuz da onun Ğıfar kabilesinden olduğunu ve tüccarlarınızın Şam'a giden yolunun bunların yurdundan geçtiğini bilmiyorsunuz!? Ey Kureyş cemaati! Sizler tüccarsınız! Ticaret yolunuz da Ğıfar yurdunun üzerindedir! Yoksa siz ticaret yolunuzun kesilmesini mi istiyorsunuz?¹⁵

Bu sözler, onun yaptığı iyiliği niçin yaptığını da ortaya koymaktadır. O, ticaretini ve menfaatini düşünmektedir. Ebu Zer'i kurtarmak, onun için çok da önemli olmasa gerektir. Aynı Abbas -menfaati gerekmediği için olsa gerek- Mekke'de işkence gören Müslümanları kurtarmaya yönelik bir şey yapmamıştır. O, kendisinin ve ailesinin şerefini yerle bir etse bile ticaretini sekteye uğratacak hiçbir olaya müdahil olmamıştır.¹⁶ Hatta o Haşimilerin

11 İbn Sad, IV, 10; geniş bilgi ve liste için Bk. Köksal, M. Asım, *İslam Tarihi*, İstanbul 1987, IV, 20.

12 Buhari, Tefsir, 233.

13 İbnü'l-Esir, II, 62.

14 İbn İshak, 175; Taberi, I, 537.a

15 İbn Sad, IV, 5.

16 Bedir Savaşı öncesi Hz. Peygamber'in halası Atike'nin rüyası üzerine Ebu Cehil, herkesin

lideri konumunda sayılırken bile, Taif'ten dönen ve Mekke'de sığınacağı kimse bulamadığı için Mutim b. Adiy'e sığınan Hz. Peygamber'e koruma sağlamamıştır.¹⁷

Bütün bunlara rağmen Abbas'ın Mekke döneminde Müslümanlığını ihsas ettiren rivayetler,¹⁸ Alioğullarına karşı iktidarlarını kaptırmamak için¹⁹ kıyasıya mücadele eden Abbasilerin ataları Abbas'ı övmeye yönelik olması açısından dikkat çekicidir.²⁰ Ebu Talib'in ölümü sırasında Hz. Peygamber'in ısrarlarına rağmen kelime-i şahadet getirmeyip müşriklerin ısrarını kırmayarak Abdulmuttalib'in dini üzere olduğunu belirten Ebu Talib'in bu durumuna Hz. Peygamber çok üzülmüştü. Bu sırada Abbas Hz. Peygamber'e Ebu Talib'in kelime-i şahadet getirdiğini belirtmişti, ancak Hz. Peygamber onun sözünü "Ben duymadım" diye reddettiği zikredilir.²¹

Abbas'ın, Akabe biatları sırasındaki tavırlarında da abartılar gözükmektedir. Akabe'de Ensar'a karşı söylediği "onu koruyamayacaksınız, biz koruyoruz" şeklindeki sözleri de dikkat çekicidir.²² Halbuki Abbas, Ebu Talib'ten sonra Hz. Peygamber'in korumasını üstlenmemiştir ve onu koruyacak bir şey de yapmamıştır.²³ Ayrıca onun Mekke fethi öncesi Müslüman olduğu belli iken, rivayetlere yansıyan Akabe'de Müslüman olmuş gibi²⁴ davranması da ilginçtir.²⁵ Taif dönüşü Hz. Peygamber'i kollamayan Abbas'ın buradaki tavrı kendini hiçbir riske atmayan karakterine uymamaktadır.²⁶

ortasında Abbas'a ve Haşimoğulları kadınlarına hakaret etmişti de Abbas hiçbir şey dememiştir. Vakıdi, 29; İbnü'l-Esir, II, 117.

17 Taberi, I, 555.

18 İbn Sad, IV, 31.

19 Montgomery Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, çev. Rami Ayas-Azmi Yüksel, Ankara 1986, 14.

20 Abbas'ın Müslümanlığına karşı Hz. Peygamber'in diğer amcası olan Alioğullarının babası Ebu Talib'in cehennemlik oluşu ön planda tutulmaktadır. Bk. Buhari, Menakıb-ı Ensar, 39.

21 Bu rivayet, Abbas'ın zaten Müslüman olduğuna, ancak Alioğullarının atası Ebu Talib'in ise Müslüman olmadığına telmihtir. İbn İshak, 328. Bu durumun Abbasiler dönemindeki Talibi-Abbasi mücadelesi sebebiyle ortaya çıkmış olması muhtemeldir.

22 Taberi, I, 562.

23 Bk. Adnan Demircan, *Nebevi Direniş Hicret*, İstanbul 2000, 85.

24 Dozy, R., *Tarihi İslamiyet*, çev. Abdullah Cevdet, İstanbul 1908, 53.

25 İbnü'l-Esir, II, s. 98.

26 Watt, s. 155.

Medine Döneminde Abbas Bedir Savaşı

Abbas'ın Bedir Savaşında müşriklerin safında bulunduğu ve Müslümanlarca esir edildiği, esirlikten kurtulmak için kendisi ve akrabaları adına fidye ödemesi karşılığı serbest bırakıldığı, hadisçiler ve siyercilerce anlatılan bir gerçektir.²⁷ Ancak esirler listesi veren kimi kaynaklarımızda Abbas'ın ismi yer almamaktadır.²⁸ Vakıdı ve İbn Hişam, Abbas'ı bu listeye dahil etmezken, İbn Hişam meseleyi şu şekilde izah için "Genel toplam içinde ismi anılmayan bir kişi daha mevcuttur" diye not düşmüştür.²⁹ Bu ismi anılmayan esirin Abbas olduğu ortadadır. Anlaşılan Abbas'ın Bedir'de Müslümanlara karşı müşriklerle beraber olması gerçeği, Abbasiler için herhalde yüz kızartıcı bir durum olarak görüleceğinden dolayı³⁰ siyerciler³¹ bu şekilde davranmış olmalıdır.³² Ancak müellifler onu esirler listesine koymasa da onun nasıl esir edildiğini biraz sonra aktaracağımız şekilde anlatırlar. Çünkü bu şekilde esir edilmesi, Abbas için kötülenecek bir durum değil, tam tersine onu öven bir durumdur.

Şimdi Abbas'ın esir edilmesi konusundaki rivayetleri incelemek istiyoruz. Bazı rivayetlere göre zayıf ve çelimsiz bir sahabi olan Ebu'l-Yeser Kab b. Amr, Abbas'ı esir edip getirince ona, Abbas'ı nasıl esir ettiği sorulur. O da şeklini tarif ederek hiç görmediği bir zatın Abbas'ı esir etme konusunda kendisine yardım ettiğini belirtir. Hz. Peygamber de o zatın melek olduğunu söyler.³³ Bir diğer rivayete göre ise, savaş sonunda Abbas, "Beni kır ata binmiş, güler yüzlü, içinizde göremediğim biri esir etti" deyince, onu esir eden Ebu'l-Yeser, biraz önceki rivayetteki sözlerinin tam tersine kendisinin esir ettiğinde ısrar ederek, "hayır, onu ben kendim esir aldım" diye itiraz eder. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona "Sus! Allah seni şerefli bir melekle destekledi" buyurur.³⁴ Bu durumda aynı olayla ve aynı şahısla ilgili birbirine zıt iki farklı rivayetin ortaya çıkması dikkat çekicidir. Buna göre ilk rivayette melek esir edilene görünürken, ikincisinde görünmemektedir. Dolayısıyla aynı konuda aktarılan bu rivayetler birbirini

27 Örnek olarak Bk. İbn Sad, IV, s. 13.

28 Vakıdı, 138; İbn Hişam, V, 217; Bk. Köksal, s. 180.

29 İbn Hişam, V, s. 224.

30 Josef Horovitz, İslami Tarihçiliğin Doğuşu, çev. Ramazan Altınay, Ramazan Özmen, Ankara 2002, s. 78.

31 Vakıdı'nın Abbasilerden yardım aldığı bilinen bir gerçektir. Vakıdı, s. 6.

32 Zeyveli Hikmet, *Kur'an ve Sünnet Üzerine*, Ankara 1996, s. 82.

33 İbn Sad, IV, 12; Taberi, II, s. 40.

34 Hz. Ali'den aktarılan rivayet detayları için Bk. İbn Abdilber el-Kurtubi, el-İstiab, IV, 220; İbn Sad, IV, 12; Köksal, IX, s. 159.

nakzetmektedir. Ancak kesin olan bir durum var ki; iki rivayette de Abbas güçlü biriymiş ve aslında esir edilemezmiş, ancak melekler onu esir alabilmiş gibi bir imaj verilmektedir. Aslında bu rivayetler siyer kitaplarının yazıldığı Abbasi sırında Abbasi sultanlarının dedeleri olan ve o sırada mücadele ettikleri Alioğullarının atası Hz. Ali'nin bu savaştaki kahramanlığına karşı Abbas'ı övmeye yönelik siyasi uydurmalarından başka bir şey değildir.³⁵

Ayrıca İbn Sad'da geçen bir rivayette ise Abbas kendini esir eden sahabe ile konuşmuş, Hz. Peygamber'i sorduktan sonra kendini esir eden sahabiden Hz. Peygamber'in kendisi için öldürülmemesi konusundaki tembihini öğrendikten sonra savaşmadan teslim olmuştur.³⁶ Yine başka bir rivayette onun Bedir'de savaşmadığı, put gibi hareketsiz durduğu, hatta savaştan dolayı gözyaşı döktüğü anlatılır.³⁷ Bu rivayetler de Abbas'ın Hz. Peygamber'e karşı savaşmadığını göstermeye yönelik uydurmalar olup Abbas'ın birçok para dökerek orduya katılıp Hz. Peygamber'e karşı savaşmak için Bedir'e kadar gelmesini temize çıkarmaya yönelik propaganda nitelikli aktarımlardır.

Bu savaşla ilgili anlatılan bir başka rivayet ise Abbas'ın fidye ödememek için parasının olmadığını söylemesi şeklindeki yalanına, Hz. Peygamber'in Mekke'de sakladığı paralarından bahsetmesidir. Bunun üzerine Abbas, bunu eşi dışında kimsenin bilmediğini söyleyerek İslam'a girmiştir.³⁸ Bu rivayette iki problem gözüküyor. Birincisi Abbas'ın Mekke fethinde Müslüman olduğu sabittir. Bu rivayet muhtemelen Abbasilerin atasının daha önce Müslüman olduğunu ispatlamaya yönelik ortaya konulmuş olmalıdır. İkinci problem ise olayın Cebrail tarafından bildirilmesidir. Bu konu da sıkıntılı bir konudur. Öncelikle Hz. Peygamber'in savaşa değil kervana çıktığı sabittir. Müşrik ordusunun geldiğinden de haberi yoktur. Bu sebeple yakalanan Mekkeli sakaları sorgulamış ordunun durumunu, sayılarını, kimlerin katıldığını öğrenmeye çalışmıştır. Bu durumda Hz. Peygamber'in ifadesi ile "Bir avuç Müslümanı yeryüzünden kaldırmak için yola çıkan Kureyş ordusunun" geldiğini haber vermeyen Cebrail, neden Abbas'ın altınlarını haber versin ki? Hangisi daha hayatidir ve daha önemlidir. Bunlar muhtemelen Alioğullarının Abbas'ın "Tuleka"³⁹ ile birlikte

35 Bk. Caetani, III, s. 340.

36 İbn Sad, IV, 12.

37 Zehebi, *Siyeru Alamu'n-Nubela*, I, s. 81.

38 İbnü'l-Esir, II, s. 132.

39 Mekke fethinde mecburiyetten ve menfaati gerektirdiği için İslam'a girenler anlamındaki tabir.

Müslüman olduğunu telmih eden propagandalarına karşı, Abbas'ın daha önce Müslümanlığını ispatlamaya yönelik Abbasi dönemi uydurmalarıdır. Doğrusu Hz. Peygamber, Arap zenginlerinin paralarını nasıl koruyup sakladıklarını gayet iyi biliyordu. Ayrıca çok ileri bir istihbaratı da mevcut idi. Bu bağlamda Hz. Peygamber Abbas'ın maddi varlığından bahsederek ondan fidye almış olmalıdır. Ancak bu durum abartı ve ilavelerle bu şekilde dönüştürülmüştür.

Ayrıca onun Mekke döneminde değil de fidye vereceği sırada Cebrail'in onun paralarını sakladığı yeri Hz. Peygamber'e haber vermesi üzerine Müslüman olduğu aktarılmıştı. Bu da bu tür rivayetlerin Mekke döneminde Müslüman olduğu şeklindeki rivayetleri nakzettiğini gösteren bir durumdur. Yine eğer Abbas fidye verdiği sırada bütün esirlerin gözü önünde Müslüman olduysa, bundan sonraki yıllarda müşrikler tarafından Mekke'de bir tepki görmemesi ve aynen eskisi gibi hayatına devam etmesi nasıl izah edilebilir?⁴⁰

Konuyla ilgili olarak Abbas'ın Bedir savaşı sırasında Müslüman olduğunu telmih eden başka bir rivayet şöyledir: "Bedir sonrası sahabenin savaş yerine kervana gidilmesi gerektiğine dair sözüne karşı Abbas'ın "Yanlış düşünüyorsunuz. Peygamber doğru yaptı. Çünkü Allah ikisinden birini vaat etti" dediği zikredilir.⁴¹ Burada Abbas esir iken sanki bir Müslüman gibi ayetleri okuyor ve Hz. Peygamber'in haklılığını savunuyor. Esasen o, bu dönemde Müslüman değildi. Zaten Hz. Peygamber Bedir savaşı sonrası onun fidye vermekten kaçmak için sarfettiği, "Ben Müslümandım kavmim beni savaşa zorladı" şeklindeki sözüne⁴² itibar etmemiş ve "sözünün doğruluğunu Allah bilir. Eğer doğru isen karşılığını Allah verir" demiştir.⁴³

Abbas'ın Bedir savaşına müşrikler safında katılması, ayrıca Hz. Peygamber'in müşrik ordusundan son ana kadar haberinin olmaması, Abbas hakkında ifade edilen Hz. Peygamber'in Mekke'deki casusu şeklinde nitelendirmenin ne kadar yanlış olduğunun en güzel göstergesidir. Abbas'ın casus olduğu düşüncesinden yola çıkarak onun eskiden beri Müslüman olduğu tezine Hz. Peygamber'den gelen "Onu öldürmeyin o zorla katıldı"

40 İbn Sad, IV, s. 13-14.

41 İbn Sad, II, s. 22-23.

42 İshak, 475; Zehebi, II, s. 78.

43 İbn Sad, IV, 14; İbn İshak'ta geçen bir rivayette; Abbas, Müslüman olduktan sonra Bedir'de ödediğinin karşılığını Hz. Peygamber'den istemiş, Hz. Peygamber de vermemiştir, İbn İshak, s. 475.

şeklindeki rivayetle destek aranmaktadır.⁴⁴ Ancak eğer Abbas casusluk yapıyorsa bunu Bedir’de de yapmalıydı. Onun müşrik ordusunun geldiğini haber vermediği sabittir. Eğer verse idi, Hz. Peygamber bunu önceden öğrenirdi ve kervana yönelmezdi. Üstelik tam tersine o, müşrik ordusuna katılıp geldi. Haşimoğullarından Hz. Peygamber’in amcaoğlu Talip geri dönerken, o da dönebilirdi. Sefere zorla katılmak gibi bir durumu yoktu. Ancak Abbas ticari riski göze alamıyordu ve geri dönmedi. Çünkü o ticari menfaatinin olduğu yerde olmak istiyordu. Tefeci olduğu için muhtemelen Mekke’deki paralarını alamayacağını düşünüyordu. Suheyb-i Rumi’nin hicret sırasında yaptığı gibi malından vazgeçemiyordu.⁴⁵ Sonuç olarak Abbas’ın Hz. Peygamber adına Mekke’de casusluk yaptığı şeklindeki düşünce Abbasilere yaranmak adına ileri sürülmüş bir düşünce olmalıdır. Onun Hayber fethi sırasında Mekke’deki telaşlı hali hakkındaki rivayetler de bu abartılar bağlamında değerlendirilmelidir.⁴⁶

Bir rivayette; Bedir’de Abbas’ın öldürülmesi gerektiğini söyleyen Hz. Ebu Huzeyfe, Hz. Ömer tarafından münafık olarak addedilip tövbe etmesi gerektiği bunun da ancak şehadetle olacağı, şehitlik dışında bu suçun affının mümkün olmadığı belirtilir.⁴⁷ Hz. Peygamber’e itiraz eden, karşı gelen birçok sahabi için böyle bir suçlama yok iken, o sırada Hz. Peygamber tarafından müşrik addedilen⁴⁸ Abbas meselesinde bu suçlamanın olması bu tür rivayetler hakkında kuşku uyandıracak niteliktedir. Bu rivayeti nakzeden başka rivayet ise, Bedir savaşında Ebu’l-Buhteri’yi Hz. Peygamber’in emrini dinleyip öldürmemesi gerekirken Cahiliyye değerlerini üstün tutarak haksız yere öldüren sahabiye, Ebu Huzeyfe’ye yapılan suçlama yapılmadığı gibi bir şey de denmemiştir.⁴⁹

Bedir savaşında Hz. Peygamber’in Abbas’a özel muamele yaptığı şeklindeki bir düşüncüyü bizzat Hz. Peygamber ortadan kaldırmıştır. Abbas’ın fidesiz bırakılmasını teklif eden Ensar’a “Hayır! bir dirhem bile indirim olmaz” demiştir.⁵⁰ Yine amcasının bağlarını gevşettirdiğinde diğer esirlere de aynı muameleyi yaptırmış, ona bir ayrıcalık tanımamıştır. O, veda haccında da “İlk kaldırdığım faiz Abbas’ın faizidir” demiştir.⁵¹

44 Taberi, II, 34; İbnü’l-Esir, II, s. 128.

45 Zehebi, II, s. 23.

46 İbnü’l-Esir, II, s. 223.

47 İbn Sad, IV, 11; Taberi, II, 34; İbnü’l-Esir, II, 128. Kaldı ki Hz. Ömer’in bizzat kendisi Abbas’ın öldürülmesini istemiş birisidir. Ebu’l-Huzeyfe’ye böyle bir söz söyleme ihtimali zayıftır.

48 İbn Sad, IV, s. 14.

49 İbn Sad, II, s. 23.

50 Buhari, Cihat ve Siyer, s. 171.

51 Vakıdı, s. 1088.

Mekke Fethi

Abbas'ın son hicret eden sahabi olduğu belirtilir.⁵² Ancak bunu kabul etmek pek mümkün gözükmemektedir. Doğrusu Abbas son ana kadar Hz. Peygamber'le birlikte olmayı kabullenmemişti ve ona karşı devam eden mücadele içinde yer almıştı.⁵³ Artık Mekke'nin düşeceğini anlayınca kulvar değiştirip Hz. Peygamber'in yanında saf tutmak amacıyla onu karşılamak üzere yola çıktı. Esasen buna hicret denemez. Çünkü o hicret etmemiştir. Hatta Mekkelilerin göreceği zararı en aza indirmek üzere Mekkeliler tarafından gönderilmiş olması kuvvetli ihtimaldir.

Abbas'ın, Hz. Peygamber'in hareketini yavaşlatmak ve Mekke'deki Ebu Sufyan b. Harb gibi dostlarının ölümden kurtulmasını sağlamak amacıyla Mekkeliler veya en azından Ebu Sufyan tarafından öncü olarak gönderildiği de söylenebilir. Zaten Mekkeliler Hudeybiye antlaşmasını ihlal ettikleri için Hz. Peygamber'den bir karşılık geleceğini seziyorlardı ve bekliyorlardı. Nitekim bu konuyu destekleyen rivayetler bulunmaktadır. Kureyş müşrikleri, Ebu Sufyan b. Harb'i, haberler araştırmak üzere göndermekte sözbirliği ettiler ve ona "Muhammed'le buluşursan, ondan bizim için eman sözü al. Ancak, onun ashabını gevşek görürsen savaşılacağını kendilerine bildir" dediler.⁵⁴

Bu anlamda Abbas, hicret için değil, Mekkeliler için ricada bulunmak üzere gitmiş olmalıdır. Zaten rivayetlerde olay sanki önceden planlanmış bir senaryo olduğu anlaşılıyor.⁵⁵ Abbas önden gidiyor, sonra Ebu Sufyan ordugaha yaklaşıyor, Müslüman nöbetçilerin eline düşüyor, her nedense on bin kişilik ordu içinde Abbas derhal orada bulunuyor ve Ebu Sufyan'ı himayesine alıyor, çadırında koruyor. Bütün bunların tesadüf olması mümkün görünmüyor.

Burada bir de Abbas ile Ömer arasındaki diyalogu inceleyelim. Abbas'ın Ebu Sufyan'ı koruyup Hz. Peygamber'in çadırına getirmesi üzerine Hz. Ömer, Hz. Peygamber'den Ebu Sufyan'ı öldürmek için izin ister. Ancak Abbas derhal söze girerek "Bu şahsın Ömer'in sülalesi olan Adiyogullarından biri olsa Ömer'in bu tavrı göstermeyeceğini, Ebu Sufyan'ın Hz. Peygamber'in akrabası olan Abdimenafogullarından olduğu için böyle davrandığını" söyler. Böylece Hz. Ömer'in adeta Hz.

52 İbnü'l-Esir, II, s. 243.

53 Karen Armstrong, *Hız. Muhammed*, çev. Selim Yeniçeri, İstanbul 2005, 217.

54 Vakıdı, s. 814.

55 Dozy, s. 84.

Peygamber'in sülalesine düşman olduğu izlenimini vermek ister. Buna Hz. Ömer ise şu tarihi cevabı vermiştir: "Sus ey Abbas! Vallahi, babam Hattab sağ olup da Müslüman olsaydı, ona senin Müslüman olduğun gün sevindiğim kadar sevinmezdim!"⁵⁶ İşte bu sözler, Abbas ile Hz. Ömer arasındaki derin Müslümanlık farkını gösteren en önemli belgedir. Birisi Cahiliye değerleriyle konuşurken, diğeri İslam'ın getirdiği değerler adına konuşmaktadır. Esasen Abbas ile Ömer'in zihniyet olarak birbirinden çok farklı olduğu açıktır. Ancak nedense rivayetler Abbas ile Ömer'i özellikle hilafeti döneminde yakın göstermeye gayret ederler. Bu da Hz. Ali ve taraftarlarına karşı Hz. Ömer'i denge unsuru olarak ortaya çıkarma sebebiyle bir Abbasi gayretinden kaynaklanmış olabilir.

Mekke fethinde anlatılan bir rivayet çok ilginçtir. Buna göre Hz. Peygamber, Abbas'a Ebu Sufyan'ı bir tepeye götürmesini ve İslam ordusu Mekke'ye girerken seyrettirmesini ister. Abbas, -neresi olduğu net belli olmayan- bu tepede Ebu Sufyan'a ordu geçtikçe, geçen askerlerin kimler olduğunu detaylıca tanıtır. Sonunda Ebu Sufyan "Ey Abbas! Kardeşinin oğluna pek büyük bir saltanat verilmiş. Bunlara, hiç kimse dayanamaz ve güç yetiremez! Vallahi, Fadl'ın babası! Kardeşinin oğlunun saltanatı pek büyümüş!" der. Buna karşılık Abbas "Ey Ebu Sufyan! Bu (saltanat değil), Nübüvettir!" der.⁵⁷ Bu rivayete bakınca Ebu Sufyan'ın (zaten ilerde çocuklarının yaptığı gibi) saltanatçı bir zihne sahip olduğunu, Abbas'ın ise nübüvveti gayet iyi bilen biri olarak Ebu Sufyan'a nübüvveti öğrettiğini(!) görüyoruz.⁵⁸

Rivayet birçok açıdan problemlidir. Başka bir varyantta Hz. Peygamber abdest alırken sahabenin ona olan hürmetini görmesi üzerine Ebu Sufyan ile Abbas arasında bu diyalog geçmektedir. Ayrıca esas problem Hz. Peygamber'in Ebu Sufyan'ı Mekke'ye göndermesine rağmen, bu rivayet gereği Ebu Sufyan'ın Mekke'ye gitmeyip Mekke'ye giren İslam ordusunu seyretmek üzere bir tepeye çıkartılmasıdır.⁵⁹ Bu durumda Hz. Peygamber'in "Ebu Sufyan'ın evine giren emniyettedir" şeklindeki ilanı yerine getirilmemiş olacaktır. Bunlar rivayetin açmazlarıdır. Yine İslam ordusunun Mekke'ye ayrı yönlerden girdiği bilinen bir gerçektir. Bu durumda Ebu Sufyan'ın ordunun hepsini görmesi mümkün olmamalıdır.

56 Vakıdı, s. 817.

57 Vakıdı, s. 822.

58 Rodinson, Maxime, *Muhammed*, çev. Atilla Tokatlı, İstanbul 1998, s. 248.

59 İbnü'l-Esir, II, s. 245.

Ayrıca bu rivayete göre; daha yeni Müslüman olan Abbas'ın, geçen kabileleri, hatta yüzleri kapalı olan askerleri bile bütün detaylarıyla bilmesine karşılık Mekke lideri Ebu Sufyan'ın bilememesi de ilginçtir. Abbas'ın yeni katıldığı bu ordudaki grupları bu kadar ayrıntılı vermesi dikkatle düşünülmesi gerekir. Yine bu rivayetler, Abbas'ın düşmanını bile kurtarmaya çalışacak kadar merhametli birisi olduğunu telmih eden Abbasilerin Emevilere yönelik zulümlerini kapatmaya yönelik ortaya atılmış olmalıdır. Bu katliamlardan bir örnek verirsek onlar özellikle Şam'ı işgal ettiklerinde Emevileri yemeğe davet edip tamamını katletmiş, katledilen Emeviler can çekişirken üzerlerine oturup yemek yemişlerdi. Bu katliamlardan çok az Emevi kurtulabilmişti.⁶⁰

Rivayetlerde anlatılan Ebu Sufyan portresi de çok problemlidir. Örneğin gece Abbas'ın çadırında kalan Ebu Sufyan, Müslümanların sabah namazına kalkmalarından endişe ediyor ve onların ne yaptıklarını soruyor, Abbas da namaz kıldığını söylüyor. 13 yıl boyunca Mekke'de Hz. Peygamber'in namaz kılışını seyreden, yine Medine'ye elçi olarak geldiğinde onların topluca namazını seyreden Ebu Sufyan'ın namazdan bu kadar habersiz olması mümkün değildir. Ayrıca rivayetlerdeki korkak Ebu Sufyan ile Hz. Peygamber'in geldiği haberini kendi başına cesur bir şekilde Mekke'ye götürən Abbas portresi de problemlidir.⁶¹ Sonuçta aynı zamanda Müslüman olmalarına rağmen Mekke fethine kadar İslam'a girmeyen Ebu Sufyan kötü, ancak kabilesi gereği İslam karşıtlığı dozu farklı olan ve yeni İslam'a giren Abbas'ın iyi olarak tanıtılması, Abbasilere yaranma veya onlardan korkma gereği ortaya çıkan bir durum olmalıdır.⁶²

Bu noktada Abbas'ın Müslümanlığı konusunu bir karşılaştırma ile izah etmek istiyoruz. Mekke'de Ebu Sufyan kabile kurallarına tabi olup Hz. Peygamber'e düşmanlık yapıyordu. Abbas da kabile kuralları gereği düşmanlık yapmıyordu. Bu açıdan aralarındaki fark sadece budur. Zaten Cahiliye döneminde içki arkadaşlığı yapan Ebu Sufyan ile Abbas'ın birçok konuda birbirini kolladıkları, beraber hareket ettikleri anlaşılmaktadır.⁶³ Nitekim ikisinin menfaat için ne tür yalanlar söyleyebileceklerini şu rivayet anlatır, "Kindelilerin Hz. Peygamber ile aralarında akrabalık bağı

60 İbnü'l-Esir, V, s. 429.

61 Vakıdi, s. 816.

62 Kaynaklarda aktarılan Ebu Sufyan'ın eşi Hint b. Utbe hakkındaki bilgiler de çok problemlidir. Örneğin Uhut savaşı sonrası Hassan b. Sabit'in Hint hakkındaki ağza alınmaz ifadeleri kaynaklarda yer bulabilmesinin sebebi Abbasilere hoş görünmek amaçlı olmalıdır, Bkz, Taberi, I, s. 394.

63 Zehebi, II, s. 80.

olduğunu söyledikleri sözü, Hz. Peygamber'e ulaştınca Hz. Peygamber şöyle demiştir: "Bu söz, Abbas ile Ebu Sufyan'ın Medine'ye geldikleri zaman Medinelilerden eman alabilmek için⁶⁴ söyledikleri yalan bir sözdür. Biz babalarımızı inkar etmiyoruz. Biz Nadr b. Kinaneoğullarıyız."⁶⁵ Bu rivayet, zihniyet, anlayış ve karakter olarak aralarında çok da fark bulunmayan iki kişinin(Ebu Sufyan-Abbas) durumunu anlatmaktadır.

Abbas, İslam'ın hakimiyetinin gerçekleşmemesi için sonuna kadar Mekkelilerle birlikte hareket etmişti.⁶⁶ Onlarla birlikte Hz. Peygamber'e karşı savaflara katılmış, bu uğurda para harcamıştı. Ancak siyer kaynaklarında Abbasilerin etkisi ile Abbas göklere çıkartılırken, Ebu Sufyan aşağılanır. Bundaki başat amil onun Emevilerin kurucusu Muaviye'nin babası olmasındandır. Doğrusu ikisi de(Ebu Sufyan ve Abbas) Mekke fethi öncesi mecburen Müslüman olan Tuleka'dan sayılmalıdır. Ancak siyerciler ısrarla Abbas'ı bu Tuleka listesine dahil etmezler.⁶⁷ Bu noktada gerek Mekke fethi sırasında gerek Huneyn savaşı sırasında Ebu Sufyan'ı aşağılayan Abbas'ı yücelten rivayetlere de dikkat etmek gerekir.⁶⁸

Abbas, Mekke fethi sonucunda menfaatini nasıl artırabileceğini düşünerek elinde bulunan Rifade ve Sikaye görevleri dışında, Kabe anahtarlarına sahip olma görevini de Hz. Peygamber'den istemiş ve bu konuda ısrar etmişti. Ancak vefasıyla meşhur Hz. Peygamber bu görevi yine eski sahipleri olan Abdudaroğullarına geri vermişti.⁶⁹ Abbas, ayrıca Arabistan'da önemi artan Hz. Peygamber ile yakınlığını daha da artırabilmek için baldızı Meymune'yi Hz. Peygamber'e teklif etmiş ve evliliğin gerçekleşmesini sağlamıştı.⁷⁰

Abbas, İslam'a girmesine rağmen İslam'ın vecibelerini de yerine getirmeyen birisidir. Hz. Peygamber döneminde döneminin en zenginleri arasında olmasına karşılık kendisine gelen zekat memurlarına zekat vermemiştir. Onun bu tavrı karşısında Hz. Peygamber, memurlara "Onun vermesi gereken zekatı ben üzerime alıyorum" demek zorunda kalmıştır.⁷¹

64 Medineliler ile Kindeliler, Güney Araplarından olmaları hasebiyle akrabalık bağı bulunuyordu.

65 İbn Kesir, II, s. 208.

66 Armstrong, s. 217.

67 Bk. Zehebi, II, s. 79.

68 İbnü'l-Esir, II, s. 264.

69 Vakıdi, 837.a

70 İbnü'l-Esir, II, s. 310.

71 Muslim, Zekat, s. 11.

Onun bu mal hırsından dolayı Hz. Peygamber Abbas'ın valilik veya zekat amili olma isteğini reddetmiş⁷² ve ona şu nasihatte bulunmuştur: “Bir kişiyi kurtarman hesabını veremediğin emirlikten iyidir.”⁷³ Yine Abbas'ın çocuklarının zekat amili olması için Hz. Peygamber'e yaptığı ısrarı da reddedilmiştir.⁷⁴ Bütün bunlara rağmen Abbasi baskısı ile şu tür rivayetler üretilebilmiş, Abbas'ı sevmek itikat meselesi yapılmıştır: “Abbas'ı Allah ve rasulünden dolayı sevmedikçe kalbine kamil iman girmez.”⁷⁵

Hz. Peygamber dönemindeki Abbas portresini iyi anlatan bir rivayetle bu dönemi bitirip Dört Halife dönemine göz atmak istiyoruz:

Hz. Peygamber'e Bahreyn'den mal getirildi. Hz. Peygamber “mescide dökün” buyurdu. Bu mal Resulullah'a şimdiye kadar gönderilen en bol mal idi. Akabinde Resulullah namaza çıktı ve o mala dönüp bakmadı. Namazı bitirdikten sonra geldi ve malın yanına oturdu. Her kimi gördü ise muhakkak (o maldan bir miktar) verdi. Derken Abbas geldi ve “Ya Resulullah, bana da ver. Çünkü ben hem kendim için hem de Akil için (Bedir'de) fidyeye vermişim” dedi Resulullah ona “al!” buyurdu. O da avuç avuç bezinin içine boşalttı. Sonra onu kaldırıp yüklenmeye davrandı, fakat kaldıramadı. Bunun üzerine, “Ya Rasûlallah, birine emret de onu sırtıma kaldırsın” dedi. Hz. Peygamber “Olmaz!” dedi. Abbas, “öyleyse onu üzerime sen kaldırır” dedi. Hz. Peygamber yine “olmaz!” buyurdu. Bunun üzerine Abbas ondan birazını döktü de sonra tekrar kaldırmağa davrandı. Yine, “Ya Rasûlallah, birisine emret de bunu üzerime kaldırsın” dedi. Resulullah “olmaz!” buyurdu. Abbas “öyleyse bunu üzerime sen kaldır” dedi. Hz. Peygamber yine “olmaz!” buyurdu. Bunun akabinde ondan birazını daha döktü. Sonra onu kaldırıp sırtının üzerine attı ve yürüyüp gitti. Hz. Peygamber, onun hırsına olan taaccübünden dolayı gözden kayboluncaya kadar arkasından bakıp durdu. Hz. Peygamber o maldan bir dirhem bile bırakmadan dağıttı.⁷⁶

72 Nitekim Hz. Peygamber'in Abbas'ın çocuklarına valilik görevini vermemesinde ne kadar haklı olduğu sonraları ortaya çıkmıştır. Hz. Ali'nin halifelik döneminde Basra valisi olan İbn Abbas'ın Beytulmal'den yolsuzluk yaptığı ve bu sebeple halife tarafından görevinden alındığı zikredilir, Taberi, V, s. 142.

73 İbn Sad, IV, s. 27.

74 Muslim, Zekat, s. 167.

75 Belazuri, III, 14; ayrıca “Abbas hakkında hukukuma riayet ediniz” Abbas benden ben ondanım.” gibi rivayetler için Bk. Murat Sarıçık, Kavram ve Misyon olarak Ehl-i Beyt, İstanbul 1997, s. 133-142.

76 Buhari, Salat, s. 42.

Hiz. Peygamber onun bu mal hırsını ve durumunu bildiği halde sessiz davranıp hoş görmüştü.⁷⁷ Abbas'ın Hiz. Peygamber'in vefatı sırasında bütün sahabe dururken ayetler okuyarak Hiz. Peygamber'in vefat ettiği konusunda onları ikna etmesi konusu da dikkat çekicidir.⁷⁸ Hiz. Ebu Bekir'i ön plana çıkaranlara karşı o kargaşalıkta en tutarlı, akıllı belki de halifelige layık kimsenin Abbas olacağına vurgu yapmak adına olmalıdır.

Dört Halife Dönemi

Abbas mal düşkünü yapısını Hiz. Ebu Bekir döneminde de gösterdi. Hiz. Peygamber'in vefatını müteakip halifeden Hiz. Peygamber'in mirasından pay istedi. Ancak halife vermedi.⁷⁹ Onun gerek Hiz. Ebu Bekir gerekse de Hiz. Ömer döneminde bu özellikleri bilinse de Hiz. Peygamber'in amcası olduğu için halifeler nezdinde hürmet görüyordu.⁸⁰ Hatta zaman zaman bu hürmeti kötüye kullanıp halifeleri sıkıntıya soktuğu da oluyordu.⁸¹

Hiz. Ömer'in "fitnelerin kapısı olduğu, onun ölümüyle fitne kapısının açılacağı" şeklindeki rivayet, özellikle Sünni kültürde yoğun olarak ön plana çıkarılır.⁸² Sünni gelenek böylece cebriyeci bir mantıkla Hiz. Osman dönemi olaylarının sorumlusunu aramaktan kaçmanın yolunu bulmuş olur. Uydurma rivayetler bununla da kalmamıştır. Abbasi iktidarının etkisiyle benzer rivayetler Abbas için de anlatılır. Böylece Şiilere mesaj verilmek istenir. Buna göre Hiz. Ömer bir gün Şam'a doğru yola çıkınca Hiz. Ali, "Nereye ya Ömer!" şeklinde sorar Hiz. Ömer de "Abbas ölmeden önce cihata çıkıyorum. Çünkü sizler Abbas'ı yitirecek olursanız kötülükler çorap söküğü gibi artarak birbirini kovalayacaktır"⁸³ der. Sonuçta fitnelerin de onun ölümüyle başlamış olduğuna vurgu yapılır. Ancak Abbasi halifelerine yaranmak için bu uydurmayı yapan kişi yanlış bir hesaplama yapmış olmalıdır. Fitnelerin başlangıcı h. 28 kabul edilirken Abbas, h. 32 yılında ölmüştür.⁸⁴

Hiz. Ömer dönemiyle ilgili tasavvuf erbabının ön plana çıkardıkları bir rivayette; yağmur duasına Hiz. Ömer'in Abbas'ı götürüp onun vesilesi ile yağmur duası yaptırdığı ve neticede onun sayesinde yağmur

77 İbn Sad, IV, s. 16.

78 İbn Sad, II, s. 267.

79 İbn Hanbel, I, s. 188.

80 İbnü'l-Esir, II, s. 321.

81 İbn Sad, IV, s. 20.

82 Buhari, Fiten, s. 17.

83 İbnü'l-Esir, II, s. 500.

84 İbn Sad, IV, 31; Zehebi, II, s. 97.

yağdığı anlatılır.⁸⁵ Bu rivayet, Ebu Leheb'in torununun bir şiirinden dolayı üretilmiş olmalıdır. Bu şiirde Abbas'la yağmur istendiği ve Hz. Peygamber'in onların kabilesinden çıktığına vurgu yapılmaktadır.⁸⁶ Eğer böyle bir vesile yapılacaksa bu kadar öncü ve değerli sahabi dururken, Abbas ile vesile edinilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Kaldı ki Hz. Ömer gibi Haceru'l-Esved'i selamlama⁸⁷ ve Rıdvan ağacını kestirme⁸⁸ konusunda tevhit inancı hassasiyeti yüksek bir halifenin böyle bir vesile istemesi mümkün gözükmemektedir. Bu olsa olsa Abbas'ı yüceltmeye yönelik bir uydurma olmalıdır.

Abbas'ın Hz. Ömer döneminde de mal konusunda hırslı tavırları bulunmaktadır. O, Fey arazileri konusunda Hz. Ali ile tartışmıştı.⁸⁹ Yine bir seferinde beytülmalde mallar dağıtıldıktan sonra artan malın hiçbir sebep yokken ve sanki çok fakir biriymiş gibi kendine verilmesini talep etmiş ve bu malı elde edebilmek için de Hz. Peygamber'in amcası olması yönünü kullanmaktan çekinmemiş ve şöyle diyebilmiştir, "eğer Musa'nın amcası olsaydı ne yapardınız? Ben ondan daha layıkım! Ben peygamberinizin amcasıyım."⁹⁰

Abbas yeğeni Hz. Peygamber'in vefatı sırasında Hz. Ali'ye hilafeti Haşimoğulları adına Peygamber'den istemesi konusunda ısrar etmişti. Ancak Hz. Ali bundan kaçınmıştı. Benzer bir telaş, Hz. Ömer'in vefatı sırasında oldu. Abbas halife Hz. Ömer'e yerine kimi atayacağını sormuştu. Bu arada Hz. Ali'yi hilafeti alma konusunda ısrarcı olmadığı için suçlamaktaydı.⁹¹ Hz. Ali'ye şöyle demişti:

"Ey Ali sana ne zaman bir öneri sunsam hep reddettin. Resullullah ölmeden önce hilafeti iste dedim reddettin, vefattan sonra acele et dedim vazgeçtin, Ömer'in hilafet için seçtiği şuraya dahil olma dedim girdin, bari şu tek sözümü dinle. Bu şurada senin hilafetin dışında hiçbir şeyi kabul etme, dikkat et hilafet bizden gitmesin."⁹²

İlk başta "muhaleteti sevmem!" diyerek⁹³ bu görüşü kabul etmeyen Hz. Ali, daha sonraları güya "keşke Abbas'a uysaydım" diye hayıflanmıştır.⁹⁴

85 Buhari, Fedail, s. 11.

86 İbnü'l-Esir, II, s. 557.

87 Buhari, Hac, s. 60.

88 İbn Sad, II, s. 100.

89 Buhari, Feraiz, 2.

90 İbn Sad, IV, s. 30.

91 İbnü'l-Esir, II, s. 217.

92 İbnü'l-Esir, III, s. 67.

93 İbnü'l-Esir, II, s. 66.

94 İbn Sad, IV, s. 28.

Hatta Hz. Ali öyle pişman olmuştur ki Abbas'ın elini ayağını öpmüş ve "Benden razı ol!" diye yalvarmıştır (!)⁹⁵

Bu rivayetler Hz. Ali'nin hilafetten kaçtığı, Abbas'ın ise hilafeti Haşimoğullarında tutmak için çırpındığını ispatlamaya yönelik rivayetlerdir. Abbasiler dönemindeki Ebu Cafer Mansur ile Muhammed b. Abdullah (Nefsu'z-Zekiyye) arasındaki mektuplaşmaları hatırlarsak, bu rivayetlerin Abbasi dönemi uydurmaları olduğunu rahatlıkla anlarız. Hilafetin kendilerinin hakkı olduğunu iddia eden Alioğullarına karşı Abbasiler devamlı olarak hilafeti kendilerinin elde ettiğini, Alioğullarının ise Emevilere kaptırdıkları fikrini canlı tutmaya çalışmışlardır. Bu rivayetler de bu fikirlerin uzantısı olmalıdır.⁹⁶ Aynı zamanda Abbasilerin mücadele ettikleri düşmanları olan Alioğullarının lideri olan Hz. Ali'nin Abbas karşısındaki zelil durumu anlatılarak rakiplerine siyasi üstünlük kurma çabası gösterilmektedir.

Hükümdarlık Abbasilerin(!)

Abbas ile ilgili olarak hadis ve tarih kitaplarına yansıyan onun evladı olan Abbasilerin hükümdarlığı hakkındaki rivayetlere göz atmak istiyoruz.

Hz. Peygamber, Abbas'a hitaben "Ey Abbas! Sen kıyamete kadar benim ümmetimden meliklerin babasıdır."⁹⁷ Yine "Ey Abbas! Nübüvvet ve mülk sizindir"⁹⁸ demektedir. Bu rivayetlerde Abbasilerin halifeliklerinin kıyamete kadar baki olduğu ve bunun Hz. Peygamber tarafından söylendiği aktarılıyor. Hz. Peygamber, "Allahım Abbas'ı, çocuklarını, onları sevenleri affet, günaha düşürme, onu ve çocuklarını ateşten koru"⁹⁹ demiştir. Bu tür rivayetler, tarihçileri şu satırları yazmaya itmiştir: "Hz. Peygamber, Abbas'ın çocuklarına hilafeti müjdelemişti, Abbasiler bunu bekliyorlardı."¹⁰⁰

Hz. Peygamber bir gün Süreyya yıldızına baktı ve "Ey Abbas! Şu gökyüzündeki yıldızlar sayısınca senin neslinden melikler bu ümmeti yönetecektir"¹⁰¹ dedi. Burada Abbasilerden ne kadar çok sultanın geleceği anlatılıyor. Böylece halka Hz. Peygamber'in Abbas'ın soyundan birçok sultanın geleceğini önceden haber verdiğini, dolayısıyla hükümdarlığın

95 Zehebi, II, s. 94.

96 Bu mektuplar için Bk. Azimli, X. Yüzyıla Kadar Şii Karakterli Hareketler, s. 43.

97 İbn Ezrak, Meyyafarikin ve Amid Tarihi, çev. Ahmet Savran, Erzurum 1992, s. 47.

98 Belazuri, III, 9; Zehebi, II, s. 93.

99 Zehebi, II, s. 89.

100 İbnü'l-Esir, V, 408.

101 İbn Hanbel, I, 209; Zehebi, II, 97.

onların hakkı olduğunu Abbasilere karşı hilafet iddiasıyla yola çıkan Alioğullarının yanlış yolda olduklarına delalet-i nübüvvet cephesinden vurgu yapılmaktadır.

Abbasiler döneminde Hz. Ali taraftarlarına yoğun baskılar yıllar boyu sürmüştü. Alioğulları artık bu mücadeleyi başaramayacaklarını düşünüyorlardı. İşte bu umutsuz durum, Şia'da kurtarıcı bir mehdi düşüncesini geliştiriyordu. Hatta sonunda Şia'da 12. İmam'ın gaib olduğu ve kurtarıcı olarak geleceği gibi düşünceler yayıldı. İşte bu düşüncelere karşı iktidarlarını korumayı düşünen Abbasiler de antipropaganda amaçlı düşünceler ortaya sürdüler ve mehdinin kendilerinden geleceğini belirttiler. Bu düşünceler de o dönemdeki hadis ve tarih kitaplarına yansdı.

Doğu'dan birtakım insanlar çıkacak ve mehdinin hükümdarlığını hazırlayacak.¹⁰²

Horasan'dan siyah bayraklar çıkacak hiçbir kuvvet onları önleyemeyecek.¹⁰³

Bu rivayetler, isyan eden Şiilerin yeşil alemlerine karşı, siyah alem kullanarak ihtilallerini Horasan'dan hareket ederek başlatan Abbasileri göstermektedir. Ayrıca Şia'nın "Mehdi Ehli Beyttendir"¹⁰⁴ gibi düşüncesine karşı Ebu Cafer Mansur'un oğluna Mehdi adı verilip halka "gerçek Mehdi budur" mesajı verilmek istenmiştir. Hz. Ali için söylenen "Benden sonra veliniz Ali'dir" hadisine karşı¹⁰⁵ "Abbas bendendir, ben de Abbas'tanım" şeklinde hadislerle cevap verilmeye çalışılmıştır.¹⁰⁶ Yine Abbasi dönemi muhaliflerinin Abbasiler ve dolayısıyla Abbas'a kötü sözler söylemesi üzerine Hz. Peygamber ağzından şu sözlerle bu muhalifler susturulmak istenmiştir: "Abbas bendendir, ona söven bana sövmüş olur."¹⁰⁷ Esasen Hz. Peygamber döneminde Abbas'a sövülmesi mümkün değildir. Bunu kimse göze alamaz. Bu tür rivayetler bu anlamda sonraki siyasi mücadeleler gereği ve sonraki dönemlerdeki sövmelere karşı uydurulsa gerektir. Şu örnek de bunu anlatmaktadır:

102 İbn Mace, Fiten, 34.

103 Tirmizi, Fiten, 64; tabi ki rakipleri de bunun tersini uydurmuşlardır, "Ahir zamanda bir kavim gelecek. Beyazı siyaha çevirecek, Onlar yaratıkların en kötülerini olup ateştedirler"; Dırar b. Amr, Kitabu't-Tahriş, Çev; Mehmet Keskin, İstanbul 2014, s. 115.

104 İbn Mace, Fiten, 34.

105 Tirmizi, Menakib, s. 19.

106 Zehebi, II, s. 102.

107 İbn Sad, IV, s. 24.

"Bir gün Abbas b. Abdulmuttalib öfkeli bir vaziyette Resulullah (sav)'ın yanına girdi. Resulullah (sav) niçin öfkeliyin diye sordu. Abbas "Ey Allah'ın Rasûlü! Biz Haşimoğulları ile Kureyş arasında ne var, kendi kendilerine buluştuklarında güler yüzle buluşuyorlar bizim karşımıza çıktıkları zaman değişik yüzle çıkıyorlar." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber kızdı, yüzü kırmızılaştı ve şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Her kim benim amcama eziyet ederse bana eziyet etmiş olur. Bir insanın amcası onun babası gibidir."¹⁰⁸

Buradaki hedef de hilafeti gasp eden Emeviler olmalıdır.

Son olarak Abbas hakkında kaynaklarımızdaki mübalağalı bir anlatımı aktaralım:

"Abbas şerefli, heybetli, akıllı, güzel, beyaz derisi yumuşak, iki örgülü saçını uzatmış, düzgün vücutlu, insanların en uzununu, en güzel suretlisi, en parlağı, en gür seslisi, hilmi çok olan, şahsında efendilik bulunan, çevresine hakimiyeti olan birisidi."¹⁰⁹

Yukarıda aktardıklarımız, Abbas hakkında anlatılan abartılı aktarımların tamamı değildir. Abbasi halifelerinin atası olan Abbas hakkındaki bu abartılı ifadeler, onu gereği gibi tanımamızı zorlaştırmış ve olduğunun çok ötesinde bir Abbas portresi karşımıza çıkarmıştır. Esasen o, çok pragmatist, risk alamayan, menfaatlerini ön planda tutan, Müslümanların gücü ortaya çıkınca İslam'ı seçen birisidir. Bununla da kalmamış Hz. Peygamber'in yakınlığını kullanarak menfaatlerini artırmaya çalışıp her fırsatta mal edinmeye gayret eden birisidir.

Tuleka'dan sayılması gerektiği halde onun aleyhine hiçbir rivayet bulunmamaktadır. Bütün rivayetler onu övmeye ve Huneyn'de olduğu gibi kahramanlaştırmaya yöneliktir. Bu ifadelerin tersine Abbasilerin rakipleri olan Emeviler ise çok kötü ifadelerle anlatılmaktadır. Bunlar bir arada düşünülünce bu tür rivayetlerin Abbasi döneminde yazılan kitaplarda dönemin sultanlarının etkisi ile olduğu gerçeğini ortaya çıkmaktadır.¹¹⁰ Bu ifadeler daha sonraki dönemdeki kitaplara da bu kitaplardan yansımıştır.¹¹¹

108 Tirmizi, Menkabe, s. 83.

109 Zehebi, II, s. 79.

110 Örnek olarak Bk. İbn Habîb, *el-Munemmak*, 38-41 (Abbas'ın fezaîli bölümü)

111 Ahmet Önkâl, "İslam Tarihçiliğinde Tarafsızlık Problemi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 6, Sayı: 3, Ankara 1992.

KAYNAKLAR

Armstrong Karen, *Hz. Muhammed*, çev. Selim Yeniçeri, İstanbul 2005.

Azimli Mehmet, *X. Yüzyıla kadar Şii Karakterli Hareketler*, Konya 2013.

Belazuri, *Ensabu'l-Eşraf*, Dimeşk, 1997.

Caetani, *İslam Tarihi*, çev. Hüseyin Cahit, İstanbul 1924.

Demircan Adnan, *Nebevi Direniş Hicret*, İstanbul 2000.

Dırar b. Amr, *Kitabu't-Tabriş*, Çev; Mehmet Keskin, İstanbul, 2014.

Dozy, R., *Tarihi İslamiyet*, çev. Abdullah Cevdet, İstanbul 1908.

Halebi, *İnsanu'l-Uyun*, Mısır trz.

Horovitz Josef, *İslami Tarihçiliğin Doğuşu*, çev. Ramazan Altınay, Ramazan Özmen, Ankara 2002.

İbn Ezrak, *Meyyafarikin ve Amid Tarihi*, çev. Ahmet Savran, Erzurum 1992.

İbn Habib, *el-Munemmak*, 38-41(Abbas'ın fezaili bölümü)

İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Beyrut 1994.

İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut 2005.

İbn Sad, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut 1985.

İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, Beyrut 1995.

Köksal, M. Asım, *İslam Tarihi*, İstanbul 1987.

Mehmet Özdemir, "Peygamberlik Öncesinde Bir İnsan Olarak Muhammed b. Abdillab", *Cahiliyye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed*, ed. Ahmet Yaman, Ankara 2007.

Muhammed Hüseyin Heykel, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Vahdettin İnce, İstanbul 2000.

Önkal Ahmet, "İslam tarihçiliğinde Tarafsızlık Problemi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 6, Sayı: 3, Ankara 1992.

Rodinson, Maxime, *Muhammed*, çev. Atilla Tokatlı, İstanbul 1998.

Taberi, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mulük*, Mısır trz.

Vakıdi, *Kitabu'l-Meğazi*, Beyrut, 1984.

Watt Montgomery, *Hz. Muhammed Mekke'de*, çev. Rami Ayas-Azmi Yüksel, Ankara 1986.

Zehebi, *Siyeru Alamu'n-Nubela*, Beyrut 1987.

Zeyveli Hikmet, *Kur'an ve Sünnet Üzerine*, Ankara 1996.